

դարձեալ իբր թէ ներքապողին ալքերէ սակաւ առ սակաւ վեր կ'իլլէին, կ'իլլէին ու աղօտացած կը սլանային դէպ ի երկնից աստղալից եւ անօսը ամպերը զորոնք հիմա լուսինը կը լուսաւորէր եւ մարդարիտ կը թափթփէր անտառին տերեւներուն վրայ: Որսափողին ձայնը կը ցածնար, ուղղութիւնը կը փոխէր եւ թաւառաքին խորը կը քալուէր: Հասարակափ փշուճիներ խաչաձեւ իրարու կը հանդիպէին օդին մէջ եւ կը թրթռացնէին զայն, աւելի հեռուն երկրորդական արձաւ գանձներ ալ կ'իլլէին անծանօթ խորշերէ, ու ձայները, տխրացած, լաւագին, նորէն կ'երթային իյնալ թաքչիւ:

Ուժգին լաց մը զիս ոտքի հանեց: Թոնի ամբողջ մարմինը ցունց կուտար եւ դէպ ի ետեւ կ'իյնար ճիւղէն: Վախցած, սարսափած որ այդ ամայի տեղը պիտի մարէր, ջղաձգութեամբ թեւերուն մէջ առի զանի եւ սկսայ բոլոր ուժովս դէպ ի դետակը վազել որպէս զի ջուր սրսկեմ երեսին: Զմարան քիչ քիչ հանդաժարաւ. անկարող խօսելու՝ կը թողոր որ կրեմ դինքը, գրեթէ քնացած, Վլին ճարմանդը փրթեր էր ցնցուճիներէ եւ զգեստը կէս մը բացուած, երկու մանրիկ ծոցերը իրարու մօտեցած հաղիւ նշմարելի կ'ըլլային չապկին կարմիր ժապաւէնին մէջէն: Ալոջի նման բեքանը կուրծքս կը տաքցընէր:

Չանի խոտին վրայ դրի: Երբ կրցաւ ոտքի ելլել, արդուզարդը շոկեց եւ թեւ թեւի ճամբայ ելանք: դէպ ի քաղաք:

Բայց չէինք ուղեր տուն վերադառնալ: ճամբուն երկայնքը այնչափ անուշ կը բուրէին թմբիները որ զմեզ կ'արբեցնէին: Ակամայ կամօք հասանք վանդակադրան մօտ այն տան ուր կը բնակէր Թոնի:

Դուռը բացի: Ներս չմտած ձեռքը բռնեցի:

— Մնաց բարով, ըստ առ:

Ուժ չունեցայ պատասխանելու:

— Մնաց բարով, կ'ըլլեց դարձեալ ձեռքս պինդ պինդ սեղմելով:

Զգալով որ ալ կարող չեմ ինքզինքս զսպել՝ փախայ:

«Վազը՝ ամենօրեայ սին զբաղմանց անձնատուր՝ վերար պիտի չիչնէնք» Ո՛չ, կը յիշեմ, կը յիշեմ մանաւանդ այն պահիկին համար զոր չափ — ան ինքի յայտն անծանօթ մնաց: Եւ ասոր համար իւր վրայ միտքս եկած

ամենէն փոքրիկ մանրամասնութիւններն անգամ, որոնց ջանի մը հատը ջանացի գրեւ, խաղաղ, պատարուն խանդավառանք մը կը ներշնչեն ինծի: Եւ կ'երեւցեմ. այդ խոռվալից րոպէն գուշակել կուտայ կաթոգին տարփում մը, բնական անդիմադրելի հակում մը, — վասն զի առեն չեղաւ ո՛չ ստույգութիւն տեսնելու, ոչ կեղծիք եւ ոչ ալ գրծանք, Այո՛, լաւ է այսպէս. գոնէ ներքիք է ինծի գերագոյն պատրանօք խորհիլ որ թերեւս ես ալ խորին եւ անկեղծ եւ անարատ սերով մը սիրուեցայ:

ՎԱՀՐԱՄ՝ ՎԱՃՆԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆՔԻՈՂ ՆԻԿ

— . . . —

Հոգեհանգիստ ի յիշատակ Գ. Զանչեանի. — Բարեկէ Հայոց մատրան մէջ Զանչեանի մահուան լուրէն երեք շաբաթ յետոյ, կատարուեցաւ հանդիսատար հոգեհանգիստի արարողութիւն մը ի յիշատակ տաղանդաւոր հրապարակագրին եւ մեծ բարեգործին: Բարեկէ հայ գաղութին հոգեւոր հովիւ Վստմապուհ քահանայ Գրիգորեան պարգ, իմաստալից եւ զգաւեալ քարոզով մը բացատրեց կարեւորութիւնը կորուստին զոր կը կրէ հայ ժողովուրդը յանձին Գրիգոր Զանչեանի:

Անարդ Տրանս եւ Բարեկէ Հայեր. — Ծուներս 12ի շաբաթ իրիկունը, քաջէ Վրթէրի մէջ, ի պատիւ Անաթոլ Տրանսի հաջկերոյցի մէջ տրուեցաւ: «Անահիտ» խմբագրութեան ձեռքով կազմուած: Քսանի չափ Հայեր ներկայ էին, որոնց մէջ կը գտնուէին Պ. Պ. Հ. Առաքելեան, Տր. Չալեան, Միքայէլ Յովհաննէսեան, Յ. Իսքէնեան, Ա. Իգնատեան, Ռ. Մար, Կոսեան, Ե. Մանուէլեան, Վ. Սլաճեան, Է. Շահին, Տր. Փօլօլեան, Ա. Իրէկեան, Մ. Միջերդատեան, եւ ուրիշներ: Անոնքն ու հակիրճ բաժակաճառով մը հայ ժողովրդին երախտագրողութիւնը յայտնեց Փրանսացի մեծ գրագէտին՝ Հայոց խնդրոյն բերած իր թանկացին աշակցութեան համար: «Առաջ, ըստ, ձեր պեղեցկագիտական հոյակապ գործին համար, ձեզի նկատմամբ հիացում ունէինք լոկ. հիմա որ մեր ցածրունին անկեղծ ու պերճախօս թարգմանը կը հանդիսանաք ձեր երկրին մէջ, մեր հիացմանը կը միանայ խանտաղաւորին սէր մը

ձեռքի նկատմամբ՝ կը պարպեն ըստակա ձեռք կենացը եւ այս մեծ երկրին կենացը, որուն ազնուազոյն յատկութեանցը ամենէն փառաւոր ներկայացուցիչներէն մին էք զուք՝, Անաթոլ Պարսնս մէջ քանի յուզեալ բառերով իր ուրախութիւնը յայտնեց Հայեորու կողմէ իրեն ցոյց տրուած այս մտերմական, գորովաբան համակրանքին համար, եւ խրախուսանքի ու կազդուրանքի ֆրազով մը սրտապանքեց իր ասպնջականները։ «Ձեր ցեղը յայդոքը է, բաւա, հակառակ որ ամենէն դժուարին ու ապերախտ կացութիւնը իրեն վիճակուած է հոգի մը, պահպանել իր ամենէն ազնիւ, ամենէն մաքուր ձիւրքերը՝ ճամբու վրայ մնացած, բաշտաթիւ ազգերէ կոխողուած, կցեք է նորէն մինչեւ այսօր պահպանել իր լեզուն, նկարագրելը, աւանդութիւնները եւ հաւատքը ինք իր վրայ՝ չպիտի կորստի ան ուրիշն»։ կը մայթիմ անոր լաւազոյն ապագայ մը, եւ այդ ապագային կը պարպեմ բաժանս ։)

Այդ երեկոյթին մէջ Անաթոլ Պարսնս առիթ ունեցաւ տեսնելու իտկար Շահինի փորագրանկարներէն մէկ քանին, եւ խորին սքանչացում մը յայտնեց երիտասարդ արուեստագէտին շատ հզօր տաղանդին համար՝ փափաքեցաւ աւուր գործը աւելի ընդարձակօրէն ճանչնալ՝ երեկոյթէն մէկ քանի օր յետոյ, Շահին իր բոլոր գործերը տարաւ Անաթոլ Պարսնին ցոյց տալու եւ խնդրեց անկէջ իր կնիդանագիրք փորագրել՝ Պարսնս հանդիպել հաւանեցաւ եւ Շահին արտագրեց բլանշ մը որ իր ամենէն փափուկ էջերէն մէկն է՝ Պարսնս այդ բլանշէն օրինակ մը նուիրեց Շահինին՝ հետեւեալ ձևով «Աս իտկար Շահին, շնորհակալ ըլլալով իրեն՝ որ զիս այնքան շնորհով ու բարեացակամութեամբ պատկերացուց եւ հիացումս յայտնելով իր այնքան խորունկ տաղանդին համար»՝ ու խնդրեց Շահինէն որ յանձն առնէ պատկերագրել իր մէկ անտիպ վէպը որ պիտի չհրատարակուի ի մօտոյ սակաւաթիւ օրինակներով քաշուած արուեստագիրական շքեղ տապաւնութեամբ մը ։

— Հայերը Տիեզերական Ցուցահանդիսին մէջ — Հայ ցեղը թէպէտ չունեցաւ իրեն յատուկ մասնաւոր բաժին մը Ցուցահանդէսին մէջ, շատ պատուաբեր դիրք մը գրաւեց սակայն այնտեղ իր ալ եւ ալ բաժիններու մէջ տարտղնած ու ժերովը՝ Մեր ընթերցողները դիտեն որ հումա-գարաններ եւ պարական բաժիններուն, — որոնք ցուցահանդէսին ամենէն յանձնաւ մասերէն համարուեցան — բնդհանուր յանձնակա տարրերը երկու Հայ էին, Պ. Պիլա տը Լուքաչ եւ Քիթապը իսան ։ Պարսնս անոր բաժնին մէջ ամենէն աւելի ուշագրութիւն գրաւող ցուցադրութիւնը Հայտը մը, Պ. Տրգրան Բէլէկեանի

հաւաքածուն էր պարսկական հնութիւններու, հաւաքածու որ մեծ զոլխտներով գնահատուեցաւ միջպագային մամուլին մէջ, Պ. Բէլէկեան «Ժիւրի»ին անդամ բնորուեցաւ եւ Շահը խաւաւեցան տիտղոս շնորհեց իրեն ։ Աղամանդի ցուցադրութեան մէջ առաջին տեղերէն մէկը բռնեց Հայտը մը, Պ. Ա. Էդնանեանի շքեղ հաւաքածուն, որ բարձրօրէն ներգործեցաւ մասնագէտներու կողմէ ոյ միայն կտորներուն հապուադիւտութեան եւ զեղեցկութեան ալ եւ հատմամբ մասնաւոր եղանակին համար զոր Պ. Էդնանեան հնարած է — Իտալական բամբին մէջ Նշանակելի դեր մը խաղացած է հայազգի անձնաւորութիւն մը իշխան Ապրիադրատունէն ։ Սերպիական բաժնին գոհարը կազմող սերպ ցեղաբանական մտնէնը, որ հըրաշակերտ մըն է համբարատար ու թափանցող ուսումնասիրութեան եւ արուեստագիտական համագործիւն, գործն է Հայտը մը, Պ. Իսքէնտէր Մալխաստեանի (*) — Իտալական բամբին մէջ մեծ տեղ մը կը գրաւեն Հայերը, որոնք ցուցադրեան եւ ճարտարաւեստի գնահատան արտագրութիւններն — Տաճկական բամբին մէջ զլխաւոր նորութիւններէն մէկն էր Պոզոս փաշա Նուպարի հնարած ելեգտարական ինքնաշարք արբորը — Արուեստի մէջ Հայոց դիրքը նմանապէս փայլուն է եղած ։ Նկարչութեան ուսակական մասին մէջ կը շողայ Այվազովսքիի հանճարը ։ Միջպագային բամբին մէջ շաքարեան եւ իտկար Շահին ոսկի մետոյ ընդունեցան իրենց ցուցադրած պորձերուն համար ։ Պ. Ա. Թանթանեան արծաթ մետալ ստացաւ իր հայ եկեղեցիի մը ըմբարդին համար ։ Պ. Սոփոն Կեղիքեանի՝ պղնձ մետալ, տաճկական բամբին մէջ իր զետեղած արեւելեան ոճով մէկ քանի շատ ինքնատիպ ձեռնանկարներուն համար ։ Տիրանեան եւ Շապուհեան նկարիչները պատուոյ յիշատակութիւն ընդունած ։ Օրիորդ Հեղաբիթնտ երկու քոյրերը արծաթ մէտալ ընդունած են Ցուցահանդէսին յատակաթիւր ներկայացնող արբուն բանուածքի մը համար, եւ Օր. Պեգիքեան պատուոյ յիշատակութիւն ընդունած է վարաւ գոյրի սահմանուած գծագրութիւններու համար ։

(*) Յիշենք այս մտանքի մասին, մէկ քանի գնահատումներ բարեկամ թիւթերու ։

«Էլէքէման կը գրէր, «Վերէն ինկոյ ու շատ մեղմ զգնով քողէ մը մաղուած Լուսի մը տակ, մեղաքմեւ անքեր Տաշակաբունի Իստէն վարդաբոյ աշխարհաբանութեան մէկուն, կ'անձնաւորէր որոշակաւ առանձնացած կամ ինքնաբերական մը մը իմաստաւոր ։ Տաղանդաւոր շատ զեղեցիկ էին, ամենք իսկ իսկ ամենամեծ Տիւրքութիւն մը ցոյց կուտայ, եւ ամենէն ինչ իսկապէս է, Տիւրքաբան, զէնքերն ու գնահատող գործերը Երկու տարի շարունակ՝ Պ. տը Մալխաստեան, այս մտնէնին չիմնադրեալ ու կազմակերպէր, Սերպիոյ գրածը բոլոր սը-

—Հայերը Համաժողովներու մէջ։— Բազմաթիւ Հայեր մասնակցեցան Յուլյանադէտին համա-
ժողովներուն Գ. Չ. Առաքել, Եւսեբ, ժամո՞ղ ռուսա-
հայ հրապարակաբան, կարգաւ ուռու՜մաւա-
րութիւն մը Պապականութեան մասին՝ կը-
րօնքներու Գլխաւորութեան համաժողովին մէջ, կողմէս Բոլանի Բիւրոսերու եւ Պարկկատա-
նի Բիւրոսերու մասին՝ Ազգաբաղկան Համա-
ժողովին մէջ, մասնակցեալ իբր Պարկկատա-
նի Գլխաւորութեան ժողովրդական կիթութեան
մինչդրոյն Համաժողովին, ինչպէս եւ Ոսպա-
ղութեան համաժողովին եւ Մարգկութեան
համաժողովին քորնց եկողքին այ օրակապներն
մէջ յաջողեցան հայկական խնդիր տօցնել ։
Ասանցմէ զատ, իբրեւ անդամ ներկայ գտնուե-
ցաւ Մամուլ, Ընկերադարականներու ժողովը-
րական աւանդութեանց համաժողովներուն Գ.
Առաքելներին ուռու՜մաւարութիւններ, ինք-
նատիպ ու լուրջ աշխատութիւններ, մեծապէս
գնահատուեցան Յուլյանադէտին գիտական
չրբանախտներուն մէջ, եւ դիր զոր այ հա-
մարմն, հմուտ ու ժրպէն հայ գործիչ կատա-
րեց այս տիեզերական ցուցանադէտի ամբողջ
չրբանին մէջ, բարձրանին արդիւնաւոր եղաւ
ներսին ազգի վարկին համար՝ մեկէ աւելի տեսա-
կէտներով ։ Կրօնքներու գլխաւորութեան համա-
ժողովներուն փակման խնդրոյցին մէջ, Գ. Ա.
Առաքելեան արտասանեց թոսի՝ որ իւրին
յուզմունք յառաջ բերաւ. «Հայերը, բնաւ, ցե-
ղական կամ կրօնական ատեւութիւն չունին
դիրենց, կեղեքող իսլամ ազգերուն դէմ ։ Եւ ու-
րեքնքն պիտի լլայլայն որ չուշանար այս օրը ու
թուրքերը իրենց քարի մոլեռանդութիւնէն եւ
քարաբոսութիւնէն սքրգորած, կարեւային
իրենց հետ ձեռք ձեռքի գործակցիլ քաղաքա-
կրթութեան գործին մէջ ։ քայց այդ օրը դեռ
հեռու՞ է գործադարար, եւ մինչեւ անոր ժամա-
նակ՝ Հայերը իրաւունք ունին պահանջիլու
Եւրոպայէն որ իրենց քարի հրէշքին կայտա-

Լուս հերկերից զբոսորդել է, Կախմանդարից իննանգով
 էլ փնտրելով ու հաղաթելով հին Ժամանակներից Մասնոց
 ճանաչողներին, Տաղադապարծու թիկներին, հաղաթա
 զիւս զրամները, որմէ երկար դարերով կրթել են ճա
 զգրիկ թրքաբան լուսրիւններն ու հարսանհարս
 թիկներն իրենց լիւսաբան է ուրեմն, ամանադաճա
 հազածու թիւամբ էլ սօրիւնաւ, երկիր ճանչցող իւս
 զարիկն էլ ձեռնող, եւ կը շարունակէ այլ շէմար
 եւ անխաղաղ նկարագրը ու ուշադրութիւն կը դասէ
 եւ ժուէն ուսումնասիրելու արժանի էւս՝ Լուս իւ
 լիւնները կը զրն՝ Սերկաթիւն թափին ժողովրդին
 մուտնէլ ընդհանադէս ամենէն շահեկան եւ ամենէն
 կարգաւոր անկիւններէն մէկն է Արօ ամրոցը արժա
 նիր շէմն է վերադրել Ուրախաններին, որ յանձն
 առն է զայն կողմանակցելու արժքը, եւ միտաճաճ
 ին ծնցադրած Տաղաթաթիւնը, զոսթարներէն իւ
 յաւառն ասարկներով հաղաթել ու աւելի զգուստն աշ
 խառնութիւնը փառանքին չափ սերկաթիւն Տաղաթ
 խառնութիւնը փառանքին չափ սերկաթիւն Տաղաթ

Թիւրք փութայ բարեգեթան , որպէսզի կարենան ազատաւորէն իրենց զաւաթակոթիական ծալաւին յաւորդ տալ ») Կոմս Մանէշո տր Կուս պէնրաթիւ , իտալացիի մեծանուն գիտնականը , որ իր նախադասէն ճացիկորոյթին , խառնովատ հարկաւորութեան վէճ քաշի բառերով պատասխանեց Պ. Առաքելեանին , ըսաւ թէ Ժողովուրդ մը , որ հակառակ այնքան զգաւող ու կեղեքեղանք ըլլալուն , ցեղեղան պապագա կեղքարուծեան վրայ աշնպիւի ըմբռնում մը եւ հաւանաբար մը ունի , սահմանաւորեալ է ապրելուն , ու խնդրցը բոլոր կոչմանականներն որ իւրաքանչիւրն իր շրջանակին մէջ խօսքով ու գործով նկատան հայկական դատար լուծման անհրաժեշտութիւնը քարոյշելու :

Պ. Գ. Պատմահեան, «Բանասէր»-ի տնօրէնը, ուսումնասիրութիւն մը հարգաշ Բաղդատաւանի պատմութեան Հիմնաժողովին Իրաւաբխ տութեան Պատմութեան բանօին մէջ՝ Հայոց երէն օրէնսդրութեան վրայ: Նորոշութիւններով լեցեղոն այդ շահեկան աշխատութիւնը, որ պիտի հրատարակուի «Բանասէր»-ի լաջորդը խմբերէն մէկուն մէջ, գովախանքով ընդհնուեցաւ: Պ. Գ. Գովախանքովը, ծանօթ աուս ընկերաբանը, չնորհակալութիւն յայտնեց Պ. Պատմահեանին՝ այն կարեւոր նշախատին համուրդը աւել ընդերք Իրաւաբանութեան Պատմութեան, երեւան հանելով զեռ բնաւ չխուղաբուած, քրեթի բուրբովին անծանօթ մնացած անկերն մը:

Պ.Մինաս Չեբրազ մասնակցեցաւ երեք Համաժողովներու, Գաղութային մամուլի միջազգային համաժողովին, ուր զիկեցում մը կարգադրեց Հայերու կողմէ հրատարակուած ֆրանսերէն լեզուով հին ու նոր բոլոր լրագրերներէն մասին, Կորնֆերու Պատմութեան Հաստիւղովին, ուր Մեծն Ազեքսանդրի վրայ Հայոց մէջ տարածուած աւանդութեան վրայ մասին խօսեցաւ, եւ Ժողովրդային Աւանդութեան

[illegible]

Համաժողովին ուր զեկեղեցում մը կարդաց «Ջրոյցներու եւ հեգեթախներու ծագան եւ բընարջութեան» մասին կրօնքներու Պատուութեան Համաժողովին դեր-նախագահէր, կոմս տըր կուպերնաթիս, գիտել տուած թէ փոխանակ Սկեզանդրի մասին Հայոց մէջ տարածուած աւանդութիւնները նոյնութեամբ ծանօթացնելու, — ինչ որ ընելով բաւականացած էր Պ. Չերապ, — աւելիլ անհկան պիտի ըլլար որ անոնց ծագմանը, կազմութեանը, յաջորդական ձեւափոխումներուն վրայ հետազոտութիւն մը ներկայացնէր. Պ. Չերապ սխալ հասկցաւ իտալացի գիտնականին գիտողութիւնը, եւ յաջորդ յիստին երկու հոյակապ նոր աւանդութիւն եւս հազ րոգեց՝ ժողովրդական ձեւովը բառ առ բառ թարգմանուած, կարծելով թէ Համաժողովին աւանդականութեանը գիտացում կուտար ստով. — մինչդեռ իրմէ խնդրուածը քննական, հետախուզական աշխատութիւն մը, ամբողջութեան ուսումնասիրութիւն մըն էր, ժողովրդական Աւանդութեանց Համաժողովին, Պ. Չերապ ընտրած էր մասնագիտական փափուկ ու կնճռոտ նիւթ մը, որու մասին յայտնեց կարծիք մը որ բոլորովին ձիւն, ասօր տեժանարար հերքուած ու վերջնապէս մէկ կողմ թողուած է (ա, սինքն աշխ կարծիքը ուրուն համեմատ Բակտրիյ մէջ հին աստն տեհակ մը կը ձմեռես, մարդկութիւնը բարոյացնելու կամ զօսքընդունու համար, յղացած ու շարադրած ըլլայ բոլոր զրոյցներն ու հեգեթախներ, որոնց յետոյ զաղթող ցեղերուն հետ երկրէ երկր տարածուած ըլլան) . Պ. Ն. Մտորիսէ եւ Պ. Մոնաէօն, Պրուսելի ազատ համալսարանիս գասթիօս, ցոյց տուին թէ այս վաղընջական տեսութիւնէն ի վեր զոր Պ. Չերապ էր բերէր Համաժողովին իբրեւ նորութիւն մը, Ծովբորի գիտութիւնը առած է քայլեր որոնց պէտք է մարդ ծանօթ ըլլայ երբ տեսական կարեւոր է հարցի մը վրայ կը խօսի Համաժողովի մը մէջ .

Անանհիտի տնօրէնը մասնակցեցաւ Բաղդաստական Պատմութեան Համաժողովին Գրականութեանց Պատմութեան բաժնին, ուր կարդաց ուսումնասիրութիւն մը «Ֆրանսական զրականութեան հայ արդի մասնաւորութեան վրայ գործած ազդեցութեան» մասին այդ ուսումնասիրութիւնը պիտի հրատարակուի Համաժողովին արձանագրութեանց հատորին մէջ . Պ. Չօպանեան ֆրանսական ու հայ մտքին միջեւ գոյութիւն ունեցած յարաբերութեանց վերլուծումն աւարտեց ակնարկելով Թուրքիոյ Հայոց արդի կացութեան . Այն պահուն ուր ձեռք կը խօսիմ, ըսաւ, իբրեակաւ Հայաստանը ահա որ մարտիրոսութեան մը մէջ կը շարունակէ ողորել, եւ զբական գործունէութիւնը

գրեթէ բոլորովին ընդհատուած է այնտեղ . տարտած շարժում մը գիտ կը մնայ . Պրուսիայ հայ գաղթականութեան մէջ, քանի մը թիւրթիւր թեր ու հանդէսներ մինչեւ ցարդ կը հրատարակուին այնտեղ՝ հեղձուցել միջնորդութիւն մէջ ուր կը տիրապետէ այնքան ծիծաղաշարժ որքան բնաւորական գրաքննութեան մը ուրուականութիւն . բայց ես կը հաւատամ որ լաւաւ գոյն օրերը պիտի չուշանան հասնելու, եւ մեր ժողովուրդը պիտի կարենայ նորէն, արդի աւանդութիւններէն ազատած իր երկրին մէջ, վերսկսիլ իր բարոյական ու մտաւորական գործը .» Ունիկոյիները ջերմապէս ծափահարեցին այս վերաբերման, եւ նախագահը առաջարկեց որ Համաժողովը մասնակցի այս «արտաշարժ ու արդար մաղշանքին», այդ առաջարկութիւնը ընդունուեցաւ բուն ծափերով, Պ. Չօպանեան մասնակցեցաւ նաեւ ժողովրդական Աւանդութեանց Համաժողովին, ուր կարդաց Դաւթի եւ Մհերի դիւցազնական հեգեթախներէն իր ուսումնասիրութիւն մը, որով ցոյց տուաւ հայ ժողովրդին շատ ազնիւ բարոյական մտանդութիւնները՝ այդ հոյակապ հեգեթախներէն խոսեցած, Այդ Համաժողովի փակման խնդրին յաջորդող երաժշտական երեկոյթին մէջ, որ նուիրուած էր Պրիմանիէ ժողովրդական երգերուն, Պ. Չօպանեանի առաջարկութեամբ հայկական երգերուն ալ մաս մը յատկացուեցաւ . Պ. Ամիրեան, երիտասարդ հայ թեւոտը որ իր ուսումը ստացած է Միլանի Գոնաւրվաթուարին մէջ, երգեց շատ համակերպ մ. մարտը ձայնով մը եւ շատ խորին յուզումով մը՝ «Միծեռնակ», «Զիմվեր», եւ «Հայրիկ», որոնց բառերուն ֆրանսերէն թարգմանութիւնը նախապէս կարդաց Պ. Չօպանեան . այդ երգ հայ ժողովը խանդավառ ծափահարութիւններով ընդունուեցան, եւ տեսնեք սիրունայիտ, որ Գուպրիանթիսը որ «Կեցցէ Հայաստան» կ'աղաղակի, ոտքի ելած ծափահարելով . Պ. Չօպանեան մասնակցեցաւ միանգամայն ինքզնուրութեան Համաժողովին .

Ցուցահանդէսին Միջազգային իմրակին բաւախատութեանց շարքին մէջ որոնք տեղի ունեցան Համաժողովներուն պալատը, Բրոք . Կամպպարիս, Մոսկուայի համալսարանին հայագի գաղափարներէն մին, բանաստեղծ Գարիգի Համաժողովներուն մէջ բաղադրական իրաւաբանութեանց» մասին, Պ. Բերայեան «Կովկասի առտնի ճարտարապետի» մասին, Պ. Կ. Միջազգային «Թուրքիոյ մէջ Հայկական խնդրոյն» մասին, Պ. Գրիգոր Տիգրանեան «Ռուսական արտարագործութեան մէջ խնայողութեան երկրներուն» մասին, եւ Տր. Լորիս-Մելիքեֆ «Ռուսիոյ մէջ ժամանափոխի դէմ պայքարին կազմակերպութեանը» մասին .

Բաշկերադեանի ցուցահանդեսը. — Պ. Գ. Բաշկերադեան, ուսանայ մեծանուն նկարիչը, իր աշխատանքներն մէջ, 132 Bd. Montparnasse, մասնաւոր ցուցահանդէս մը կազմակերպած է, ուր հաւաքած է իր գործերէն երեսունը չափ : Մեծ մասամբ կոլլեկտի ու Ռուսահայաստանի թուրքական տեսարաններն, (կոլլեկտի կերճը, Երեսունու դարը, Ամերի աներակները լուսնի լոյսով, Մեհանի լիճը, հեն) հանրապետ, համբաւատար, ժողովուրդ ու փափուկ աշխատութեամբ մը կտաւին վրայ վերադարձուած : Ռուսական բաժնին ընդհանուր յանձնակատարը, անբացատրելի վարմունքով մը, վերջին պահուն ետ դարձուց Պ. Բաշկերադեանի երկու նկարները որոնք ուսարուեստագէտներու ցուցահանդէսին մէջ մեծ յաջողութիւն դտած էին եւ վաղուց նշանակուած էին Տիեզերական ժուցահանդէսին ուսանական բաժնին մէջ դերուծելու համար : Ամէն անհոգ, հայ կամ եւրոպացի, որ կը հետաքրքրուին անկերծ ու փափուկ արուեստի մը, պիտի փութան անշուշտ երթալ այցելել այս մասնաւոր ցուցահանդէսը ուր Բաշկերադեանի աշխու ու գործովալից վրձնիչը իր ամենայն սիրուն էջերէն մէկ քանին ի տես է դրած :

Պ. Պեղերահանի աշպոմը. — Պ. Սոփոն Պէգերահան, որ այս օրերս վերստին հրապարակելու աշպոմով մը, ինի դէժը մըն է՝ մեծ աշխուեսութեամբ մը, մեր սեր սերունդին գրեթէ բոլորովին անձնաթի մնացած եւ որ սակայն արժանի էր՝ իր Պոլսոյ մէջ ու Ներսիսյայի մէջ կատարած գեղարուեստական գործովը՝ ամենէն ամուր համարներէն մէկն ունենալու մեր մէջ Պ. Պէգերահան, ընկեր ու գործակից Պալեան ճարտարապետներուն, Սուլթան Աղիգի շրջանին հայազգի մեծ արուեստագէտներէն մէկը եղած է՝ իր ճիւղին, այսինքն զարդանդակարութեան մէջ : Ինքն է որ Զրազդանի պալատին ձեղնակախաները, պատկերներն եղանակաւորները յօրինած, կարասիներուն ձեւերը գըրծարած է վարադրոյններուն օրինակները պատկաստած է, —այդ բոլորը՝ պարսկական, արաբական եւ թրքական ոճերուն ճոխ ու գեղեցիկ խառնուրդով մը ուր կը յայտնուի պերճ ու վայելուչ երեւակայութիւն մը՝ ճարտար ու ճապուկ վրձնի մը միացած : Պ. Պէգերահան սակից 7—8 տարի առաջ Լոնտոնի մէջ սկսած հրատարակել աշպոմ մը ուր կը փափակէր մտիոյն իր անթիւ գծագրութիւնները : այդ աշպոմը, որուն հրատարակումը նիւթական պատճառներով չկրցաւ շարունակուիլ, բարոյական մեծ յաջողութիւն գտաւ արուեստագէտներու ճով ու մամուլին մէջ : Աշպոմը ձօնուած էր Ն. Ա. Բ. Շելզվիկ-Հոլշ-

թայնի Գրքութեան իշխանութիւն, որ հետեւեալ նամակը կը զրկէր իր զարտուղարութեան ձեռքով Պ. Պէգերահանին՝ ի պատասխան աշպոմէն օրինակի մը որ իրեն համար մասնաւորապէս պարտատուած հողմանարի հետ մը ուղարկուած էր իրեն : »Սր. է. Սոքը (քարտուղարութեան) իր յաջողանքը կը մատուցանէ Պ. Ս. Պէգերահանին : Ն. Ա. Մ. Շելզվիկ-Հոլշթայնի Գրքութեան իշխանութեան փափագին համաձայն կը գրէ անոր իմացնելու համար բնորոշած է իր նամակը եւ այն սերուն հողմանարը դոր հաճած է իշխանութեան յայն զրկել : Ն. Բարձրութիւնը շատ շնորհակալ է իրեն՝ այդ գողտրիկ նուէրին համար, որ ամ քնքան նշանաւոր է իրերէ : գծագրութիւնն եւ իրերէ յօրինուածը : Իշխանութեան մեծագէտ կը գնահատէ զայն եւ շատ հաճողով զայն կ'ընդունի : » Սրը Ֆրէդերիկ Լայթըն, անգլիացի նշանաւոր նկարիչը եւ Լոնտոնի Գեղարուեստից արքայական ակադեմիային նախագահ, հետեւեալ նամակը կը զրկէր Պ. Պէգերահանին : «Որքիւ պարուն չընդունալ եմ ձեզի այն ներուշխան համար դոր յանձն առեր էք ձեր գծագրութիւններէն այնքան ստուար հաւաքածու մը ինծի զրկելու : Մեծ հետաքրքրութեամբ զննեցի վառնը, մասնաւորապէս խաւաքարին մէջ դրուածները : ձարտարապետական ճճով շինուած մեծ գըծագրութիւններուն մասին, ինծի կը թուի թէ մեր արեւմտեան երկրներուց զապափարներէն շատ տեսակներով բոլորովին տարբեր են արեւելեան երկրներու : զապափարներէն : Բայց զուտ զարդակաւ գծագրութիւններուն համար, ամբողջապէս համախոհ եմ ձեզի հետ, եւ անոնց մեծ մասը ինծի շատ մաշկելու էրեւցած ձեռով ու շատ մեծ տպաւորութիւն գործելու կարող » Պ. Սոփոն Պէգերահան, կը գրէ «Տի Բուլին» թերթը, ուշագրութեամբ ուսումնասիրած է իր արուեստը եւ յայդողած է անուն մը շինել իրեն՝ շնորհի իր ինքնատիպ աշխատութեան ձեւին Գիտէ արեւելեան զարդակաւ արուեստի յատկանշական տօնը պահպանելը՝ ինքնագործ միայնով հանգեցնել եւ առանց երբեք իր նախորդներուն հետեւելու : Նմանապէս սովորական սխալը չէ գործած երոպական հասաթակ մոթիֆները ընդօրինակելու, նորասէր թմբակներու հաւանութիւնը վաստիելու համար : Իր զարդագծագրութիւնը, պարսկական ոճէն երեւնչուած ըլլալ կամ արաբական էն կամ թրքական էն, միշտ ինքնատիպ, հնարամիտ է եւ յաճախ ծայրայեղ օրէն շնորհալի : » Նրկար պիտի ըլլար բոլոր լրագրիչներն ու գովեստները այստեղ յիշատակել : Այս անգամ Պ. Պէգերահան քառած է Ֆրանսացի հրատարակիչ մը, եւ հաւանական է որ իր

ալպովմը, որուն առաջին պրակը երեւցաւ արգէն. աքողջութեամբ լոյս տեսնէ : Կը յուսանք որ մեր հայրենակիցները անտարբեր չմնան Պ. Պէգրեհեանի այս հրատարակութեան հանդէպ որ շատ պատուաքանի է մեր ցեղին (*) :

Այստեղ կը թարգմանե՞ք յառաջաբանը զոր ալպովմին համար գրած է Ֆրանսաբեր ծանօթ քննադատ մը, Պ. Ֆրանց ժուռուէն .

«... Այդ արեւելեան տրուեալը, այնքան յիմարաբար ճոխ ու այնքան զմայլելի կերպով ալլազան, դժբաղդաբար քիչ ու գէշ ծանօթ է մեր մէջ : Պիտի նոյն իսկ ըսած թէ դասական դաստիարակութիւն ստացողները զայն բոլորովն կ'ենդգոտանան եւ կը նկատեն իբրեւ ո՛ր եւ է չահեկանութիւն չունեցող գեղեցկագիտական ըսանձեւ մը, քիչ մը բարեբար, եւ որ կարող է նոր սերունդներու վրայ վասնդատոր աղօղեցութիւն մը գործելու : Այո՛, անբացատրելի մոլորութով մը, մինչ հիմնապէս կը ճանչնանք յունական ու հռոմէական արուեստը, գոթական արուեստն ու Վերածննդի թեան աւրուեստը, ժէ. եւ ժէ. դարերու արուեստը, եւ տարաւած, խաթարուած, ալլանդակուած, ստաւոյ ու ծիծաղելի ծանօթութիւն մը միայն ունինք Տաճկաստանի, Պարսկաստանի, Ալճեւրիոյ եւ հարապայիս Սպանիոյ հրաշակերտներուն մասին : Եւ սակայն, ո՛րքան անգին գանձեր կան այդ առաւելաշնորհեալ երկրներուն մէջ կուտակուած : Ներշնչման ի՛նչ հարուստ ու անսպառ աղբիւր մինչ որ անճարակօրէն ձեռնարկուող կը փախչենք : Ի՛նչ անմահական վայելքներէ մենք մեզ կը զրկենք՝ չուսումնասիրելով այն գլուխ-գործոցները որոնք այդ արտաւորութիւն հոգեբուն վրայ կը շեղակուաւին :

«Այսպիսի աննիւրեղի անտարբերութեան դէմ հակադրեցութիւն մը յարուցանելու համար է որ Պ. Սոփիան Պէգրեհեան, արուեստագէտ մը եւ հնապէս մը, ուզած է քօղին մէկ ծայրը վեր տանել, եւ անտարբերներուն ալքին առջեւ դնել արեւելեան գրողարուեստի հրաշալիքները : Այսպիսի մարդը մը ձեռողով պատրաստուած ալպովմը անհաշուելի ծառայութիւններ պիտի մատուցանէ, որովհետեւ շատ երեսի վրայ գլուած լեզուով եւ քերականութիւնով է որ հեղինակը կարողացած է վերականգնել այնքան ճաշակով, ուշիմովեամբ ու թաքթով որքան հմուտութեամբ :

«Տխուր կէտ մը զոր պէտք է նկատել, այն է թէ Վ. Պրոտյ մէջ, ուր արեւելեան արուեստը անկորնչելի յիշատակներ գաճ է, անցեալին ուսումնասիրութիւնը շատ պակասաւոր կերպով կը կատարուէր : Ի՛նչ մէկ գրաւոր տո-

քըման, ո՛ր մէկ դասագիրք, ո՛ր մէկ վերարտադրութիւն, ո՛ր մէկ գծագրութիւն, ո՛ր մէկ փորագրութիւն, աւանդութիւնը բերնէ բերան հաղորդուելով կը պահպանուէր, եւ ի՛նչ խեղճ պայմաններու մէջ : Ընդհին Պ. Սոփիան Պէգրեհեանի, զոր Սուլթան Ապարիւ-Աղբէջ Օսմանեան պետութեան առաջին արուեստագէտներէն մին կը նկատէր, առաքելալի համադրմունքն ու կորովին, Գիշարուեստից վարժարան մը հիմնուեցաւ, Տաճկաստանի արուեստագիտական հարստութիւնը ընդհանուր անտարբերութեան դէմ պայտպանելու նպատակով :

«Վաղեմբուած ու մղուած՝ յառաջանալու այն ճամբուն մէջ զոր ինք իրեն համար գծեր էր, Պ. Սոփիան Պէգրեհեան կարեւոր աշխատութիւններու ձեռնարկեց . Արեւմուտեք մէջ ուսումնասիրեց, զննեց, բաղդատեց, խորհրդածեց, գծագրեց, գանաչան ոճերը զննեց կարենալու համար զանոնք մեթոտով ու գիտակցութեամբ բաղդատել : Աշխատութեան այդ երկար տարիներուն արդիւնքն է որ կը հրատարակէ այս, եւ գործը զոր արտադրած է՝ ամենաբարձր չահեկանութիւն մը կ'ընծայէ : Այս հաւաքածուն, որ կը պարունակէ հազար հինգ հարիւրէն աւելի կտորներ, ամենէն ալլազան պիտոյքներուն գոհացում կուտայ : Արեւելու տաղէտներուն զմայլածք պիտի պատռուէ, եւ միեւնոյն ատեն նշանակելի ծառայութիւններ պիտի մատուցանէ ճարտարագործին, բրտտինի, յապկեղգործին, դճագրիչին, քանդակագործին, զարդագործին որոնց իւրաքանչիւրը իր մասնագիտութեան համար ցոյժ մը պիտի գտնեն այնտեղ լուսաւէտ Արեւելքէն :

«Ինչ որ զիս ամէն ըսնէ աւելի հմայեց այս համադրածի ձեռնարկին մէջ, իր փափաքն է շատ քաղուած ճամբաներէն քաշու իջելու, միեւնոյն գեղեցկագիտական ըսնածին վրայ չի՛րենոսանալու, մեզի նոր զգայութիւն մը բերելու, հիմաւայի ոճի մը մասին իր ունեցած խորին հմուտութեանը մեզի հաղորդակից ընելու, մէկ բառով՝ յայտնողի զեք կատարելու : Արեւմուտքը գրեթէ միմիայն իր ուրոյն գոյութեամբ կ'աղբի եւ պէտք եղածին չափ չ'զբաղիր իր շուրջն անցածովը. սակայն, հարկաւորաբար, յառաջ կուգան սովորիմոլորութիւնը, մշակակրկնութիւնը, տրովուած դասի անկեղծանութիւնը եւ նախաձեռնութեան պաշկասը : Մտեցերինս ըսրեմք այն անմիտ արհամարհանքը զոր ունէինք ատենով ճաբուհական արուեստին համար : Եւ սակայն բաւական եղաւ. որ ան երեւնար մեզի այնպէս ինչպէս որ է, ու մեր վրայ իսկոյն անագին ներգործութիւն մը ունեցաւ . հասկնանք թէ որ-

(*) Հասցէ. Պ. Ս. Պէգրեհեան, 5 Rue Gozlin, Paris

քան օգուտ կարող ենք քաղել օտար մտաւորական հարստութիւններէն, որոնց մեր ուղեղը վերջ ի վերջոյ կը ձեւափոխէ նիւարաղբը՝ նորարար յատկութիւնները միայն պահելով, եւ այն աստիկ պիտի գիտնանք Պ. Սոփոն Պեղիբձեանի ալպոմին ընել այն ընդունելութիւնը որուն արժանի է եւ զոր սրտանց կը մաղթեմ իրեն պէս առաջանդ ունեցող անձի մը »

ՏԻԿԻՆ ՄԱՏԱԿԱՆԻ ՄԱՆԸ — Պոլսոյ լրագիրներէն իմացանք տիկին Գայիանէ Մատակեանի մահը, եւ այդ լուրը մեզի խորին ցաւ մը կը պատճառէ։ Տիկին Մատակեան որոշ ու մեծապէս օգտաւէտ գեր մը կատարեց Թրքահայոց մանկավարժական յառաջդիմութեան մէջ ինքն է որ վարպետ-տուտունեբու միջնադարեան դրութիւնը կործանեց ֆրեյզպէի մասնկապարտէշներուն սխառմը մեր մէջ մտցնելով, եւ մեր ծաղկողներն իսկ (այսինքն մեր նախակրթարանները, որոնք հակառակ իրենց սիրուն անունին աւելի խամրոց) կոչելու արժանի հաստատութիւններ էին, տիկին Մատակեանի գործին ազդեցութիւնը կրեցին եւ հիմնովին կերպարանափոխուեցան։ Նորասեր, գործունեայ, ձեռներէց ու յանդուգն տիկին Մատակեան ամէն տեղ եւ ամէն շրջանակի մէջ ջանադիր եղած է Հայոց բարեգործն մէջ հետզհետէ աւելի եւրոպացմանը մտնելու։

Գովկասի թերթները կը հաղորդեն թէ ինքն է առաջին հայ օրիորդը որ յաղթելով բոլոր նախադաշարումներուն, Ներսիս գագաթն է ուսում ստանալու, եւ ինքն է որ Գովկասի կրթական հաստատութիւններուն օգտին համար սիրողներու կողմէ խաղաղուած թառերեան ներկայացումներ ստրքած է՝ որոնց ինքն այ մասնակցած է։ Պոլսոյ մէջ, ինքն էր որ զրական երեկոյթներ կազմակերպեց առաջին անգամ, ընտանեկան հաւաքումներ որոնց մէջ գրագէտներ ու զբասէր օրիորդներ ու պարոններ կը համախմբուէին մասերական խօսակցութիւններով կամ զրական խաղերով քանի մը ամսեր անցընելու, ինչ որ արդին նորթ թիւն մըն էր մեր թղթախաղով կամ բամբասանքով կազմուած սովորական երեկոյթներուն մէջ։ Ինքն է զարմեայ որ Բերայի աղջկանց արուեստանոցին հիմնադրութեանը գործակցեցաւ, ու յետոյ անոր մէջ կիրակնօրեայ դասախօսութիւններ հաստատեց հայ վարժաւէիներու համար։ Պոլսոյ թերթներէն կ'իմանանք որ այս վերջին տարիներուն մէջ, Բերայի Հայ աղբ արքայախնամ ընկերութեան ամենէն անձնուէրն եւ ամենէն կենդանի ուժը ինքն է կազմուի։ Գիտազիտ ու խաղաղաւառ աշխարհութեան գեղեցիկ ու հազուադէպ ղեմք մըն է որ կ'անհետանայ մեր մէջէն, եւ տխրութեամբ

կ'արձանագրենք այս կորուստը։ Անոնք որ մօտէն ճանչցած են տիկին Մատակեանը, պիտի չմոռնան բոլոր գեղեցիկ բաներուն համար յիմարաբար խանդավառուող, ամէն հանրօգուտ գործի համար ինքզինքը ամբողջութեամբ նուիրող այդ քաջ ու մաքուր հոգին, եւ յարգանքով պիտի յիշեն այդ անունը որ հումանիկ կարող է մնալ ամենաթանկագին յատկութեան մը որ մեր մէջ շատ քիչ տարածուած է, ձեռներեցութեան։

ՄԻԽԻԼԻՍ ԵՐԵՐԱՆԻՍՏԻԻԲԱՄԵԱՑ

ՅՈՒՐԵԼԵԱՆԸ

Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան կողմէ Հ. Ղեւոնդ Ալիշան հետեւեալ հրահէրը զրկած է Անհաշիւի խմբագրութեան, ինչպէս եւ ազգային աղէն հաստատութեանց։

Նոր Իրգ դարուս հետ կը սկսի Գ. Զար Մխիթարեան Ուխտիս, զոր երջանիկ հայր մեր հաստատած է Աստուծոյ եւ Աստուածամոր նախախնամութեամբ՝ ի 8 Սեպտեմբերի 1701 տարւոյ։ Փառաքելով այս երկուհարեւր ամառ Յօրեկեան յիշատակը՝ ըստ կարի մերում եւ ըստ տեղաբնական՝ արժանաւորապէս կատարելի ի միջոցի լրման եւ յարման երկու անցեալ դարուց եւ Դին, յ8 Սեպտ. 1901, պարտք երախտագիտութեան համարիմը՝ ոչ միայն ծանուցանել մեր պատուական ազգայնոց, ուրոց բարոյական օգտին նուիրած են Հայր մեր Մխիթար եւ իր որդիքն՝ իրենց նպատակ ջանքն ու յիշատակը, այլ եւ համարակիմը խնդրել իրենց բարեյօժար կարելի նիւթական նպատքը, ի պէտս ծախուց պատրաստութեան հանգիսի եւ մնալուն յիշատակաց Յօրեկեանին, որոյ համար այլ եւ այլ գրաւոր վայելչապիղ գործք առաջարկուած են սկըստած այլ են ի հրատարակութիւն, ի պատիւ նախաօրս մերոյ եւ ի վայելս զինքն եւ իր գործը յարդողաց, որոց ընծայաբերութեանց կամ տրից համմատ՝ կ'ելլէ իրենց այլ մասն՝ այն հրատարակեալ յիշատակներէն, եւ անկարողաց այլ նպատակուն՝ մնան ձրի բաշխելիք ինչ։

Եթէ լրութիւն Հայոց, յերս ինչ տարբեր տեսութիւն ունեցեր է եւ ունի, սակայն հարկ